

İBN MELEK VE AİLESİ*

Fatih SARIKAYA

ÖZET

Bu çalışmada; Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'nin ardından teşekkül eden Beylikler döneminin önde gelen şahsiyetleri arasında yer alan İbn Melek ve ailesi ele alınmıştır. XIV. ve XV. yüzyıllarda Aydınoğulları Beyliği'nde yaşamış olan bu aile günümüzün idari taksimatında İzmir'in ilçeleri olan Birgi ve Tire'de ikamet etmişlerdir. İbn Melek ve ailesi her ne kadar Aydınoğulları Beyliği bünyesinde yaşamış olsalar da Osmanlı Devleti'nin ilim ve fikir hayatında da önemli etkileri olmuştur. Zira İbn Melek'in yazdığı eserler Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulurken kardeşi Abdülmecid Ferište'nin hurûflik üzerine yazdığı eserler halk nezdinde kendisine yer bulmuştur. Bu sebeple tarihimizde önemli bir yere sahip olan İbn Melek ve ailesi ile ilgili tarihsel süreçte yaşananlar ve bu ailenin üyelerinin bıraktıkları yazılı eserler çalışmamızda ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Beylikler Dönemi, Aydınoğulları Beyliği, İbn Melek, Abdülmecid Ferište*

IBN MELEK AND HIS FAMILY

ABSTRACT

This study is about Ibn Melek and his family who were among the leading figures of the Beyliks era subsequent to the fall of the Anatolian Seljuk State. Having lived in 14th and 15th centuries in the Principality of Aydin, the members of this family dwelled in Birgi and Tire, the counties of İzmir in the current administrative division. Although this family lived in the Principality of Aydin, they also became highly influential in the scientific and intellectual life of Ottoman State which would later dominate the whole Anatolia. While the works written by Ibn Melek were studied in the Ottoman madrassas as textbooks, the works written by his brother, Abdulmecid Feriste, took their place as valuable sources of reference on the doctrine of Hurufism in the larger society. To that end, this study sheds light on the valuable historical experience of Ibn Melek and his family as significant historical figures, and the written works left by the members of this family are investigated.

Keywords: *The Beyliks Era, The Principality of Aydin, Ibn Melek, Abdulmecid Feriste*

---

* Bu çalışma yazarın, "Anadolu Beyliklerinde Dini Hayat (Aydınoğulları, Menteşeoğulları ve Saruhanoğulları)" isimli doktora tezinden türetilmiştir.

Giriş

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol istilası ile sarsıntıya uğramasından sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerinde beylikler kurulmaya başlamıştır. Bunun tabii bir neticesi olarak beylikler yeni topraklar elde etmek istemişler ve bu gaye ile özellikle Batı Anadolu'da Bizanslılar, Cenevizliler, Venedikliler, Haçlılar ile mücadele etmişlerdir. Anadolu Beylikleri bu mücadele esnasında dahi sahip oldukları topraklar üzerinde yapılan ilmi çalışma ve gayretleri ihmal etmemişlerdir. Hatta ilim adamlarını himaye etmek için adeta birbirleri ile rekabete girişmişlerdir.¹ Bu anlayış sayesinde Anadolu Beylikleri'nde ilim ve fikir hayatı gelişmiş, bazı Anadolu şehirleri birer ilim merkezi haline gelmiştir. Beylikler ilim adamlarını himaye ederken, öte yandan ilim adamlarının talebe yetiştirebilmesi için medrese ve kütüphaneler tesis etmişlerdir. Anadolu Beylikleri'nin himayesi sayesinde fıkıh, tarih, edebiyat, tıp, astronomi, matematik, gibi ilim dallarında alim olan birçok şahsiyet Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kendisine yer bulmuştur. Bu dönemde Birgi, Tire, Ayasuluğ (Selçuk), Peçin, Manisa, Kütahya, Ladik, Konya, Kayseri, Bursa, İznik, Amasya gibi Anadolu'daki çeşitli yerleşim birimleri birer ilim merkezi haline gelmiştir.

Anadolu'nun batısında kurulan Aydınoğulları Beyliği en az diğer beylikler kadar ilim ve fikir adamlarını himaye konusunda gayret göstermiştir. Bilhassa ilim, dolayısıyla din adamlarını himaye konusunda Anadolu'da diğer beyliklere örnek olduğu bile söylenebilir.² Beylik bu konudaki gayetleri neticesinde dönemin ilim ve fikir hareketlerinin gelişmesine katkı sağlayan bazı önemli şahsiyetleri bünyesinde toplamıştır. Bunlar arasında; Şeyh Şihabüddin Sivasi, Celalleddin Hızır bin Ali bin el-Hattab (Hacı Paşa), İbn Melek, Abdülmecid Ferište gibi Anadolu'nun fikri hayatına yön vermiş şahsiyetler bulunmaktadır.

A) İbn Melek

Feriştehoğlu³ da denilen Molla İzzeddin Abdülatif⁴, İbn Melek olarak tanınır.⁵ Kendisi eserlerinde ismini; Abdülatif bin

---

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1969, ss. 210-211.

² A. Süheyl Ünver, "İlimler Tarihimizde Aydınoğlu İsa Beyle Şahsına Ait Mecmuanın Ehemmiyeti Hakkında", *Bellekten*, cilt: XXIV, Ankara, 1960, s. 95.

³ Nişancızâde Muhammed bin Ahmed, *Mir'at-i Kâinât*, (sad. A. Faruk Meyan), Berekât Yayınevi, Cilt 2, İstanbul, 1987, s. 338.

⁴ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, (haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen), Meral Yayınevi, Cilt 1, İstanbul, y.y., s. 349.

Abdülaziz el-Ma'ruf İbn Melek, Abdülatif bin Abdülaziz Eminateddin, Abdülatif bin Ferište gibi çeşitli şekillerde takdim etmiştir.⁶ Doğum tarihi ile ilgili herhangi bir kayıt olmadığı için doğum tarihi bilinmemektedir. Âlim ve ilmiyle amil, fazilet ve kemal sahibi birisi olduğunu kaynaklar bildirmektedir.⁷ İbn Melek'in nereli olduğu ile ilgili dönemin kaynaklarında net bir bilgi yokken Seyyid Bey⁸ *Usul-i Fıkıh: Medhal* isimli eserinde onun aslen Türkistanlı olduğunu ifade etmekle birlikte kendisinin de onun torunu olduğunu söylemekte ve İbn Melek'in büyük babasının, Aydınogulları'nın daveti üzerine Aydın sancağına geldiğini ifade etmektedir.⁹ Yine başka yerlerde İbn Melek için Abdülatif bin Abdülaziz bin Emîneddin bin Ferište el-Karamânî ismi kullanılmış ve dolayısıyla Karaman'lı olduğuna temas edilmiştir.¹⁰ Bir görüşe göre de soy kütüklerine bakıldığında Emir Eminüddin, İbn Melek'in atasıdır ve aynı zamanda Karamanoğulları'nın gözde emirlerinden biridir.¹¹ Zikredilen bu görüşlere istinaden İbn Melek'in menşei Karamanlı ya da Horasanlı olarak kabul edilebilir. Ancak bu görüşleri kaynaklarımızda teyit edecek herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Dönem itibariyle Moğolların batıya doğru sürdüğü Türklerin Anadolu'ya geldikleri

⁵ Nişancı Mehmed Paşa, *Hadisât*, Kamer Yayınları, İstanbul, 1983, s. 125.

⁶ Cemal Muhtar, "Dilci İbn Melek", *Türk Kültüründe Tire*, (haz. Mehmet Şeker), Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 49-50.

⁷ Taşköprüzâde, *Şekâik-i Numâniyye fî ulemâi'd-Devleti Osmanîyye*, Beyrut, 1975, s. 30.

⁸ Osmanlı Mebûsan Meclisi'nde milletvekilliği yapmış ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetine Adliye vekilliği yapmıştır. Hukuk Fakültesi mezunudur. Darülfünun hukuk mektebinde Usûl-i fıkıh müderrisliği yapmıştır. Halifeliğin kaldırılması sürecinde Adliye vekili görevini ifa eden Seyyid Bey, mecliste yaşanan tartışmalar üzerine uzun bir konuşma yaparak halifeliğin kaldırılmasına karşı çıkanları iknaya çalışmış ve mebusların bu konudaki tereddütlerini izale etmiştir. Neşit Hakkı Uluğ, *Halifeliğin Sonu*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1975, ss. 167-171, Ali Satan, *Halifeliğin Kaldırılması*, Gökkuşbuca Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 216-225., Sami Erdem, *Seyyid Bey: Hayatı ve Eserleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1993.

⁹ Seyyid Bey, *Usul-i fıkıh: Medhal*, Matbaa-i Âmire, Cilt: 1, İstanbul, 1333, s. 55. Bu bilgiye başka bir kaynakta rastlanmamıştır. İbn Melek'in veya babasının Aydınoglu Mehmed Bey'in yanında bulunup bir nevi hocalığını yaptığını kabul edecek olursak (ki bu iki ihtimalden biri doğru olmalıdır), İbn Melek'in büyükbabasının Aydınogulları tarafından davet edilmesi kronolojik olarak zor gözükmektedir.

¹⁰ Bkz. Muhammed Zuhayli, *Mercaü'l-ulumî'l-İslâmiyye : tarifuha-târîhuha-eimmetuha-ulemauha-mesadiruha-kütübuha*, Dârü'l-Ma'rife, Dımaşk., t.y., s. 600., Necm Abdurrahman Halef, *İstidrakat ala tarihi't-türasi'l-Arabi : kısmu ilmi'l-hadis*, Dâru İbni'l-Cevzi, Cilt: 4, Cidde 1422, s. 334.

¹¹ A. Munis Armağan, *Devlet Arşivlerinde Tire*, Bilkar Bilge Karınca Matbaacılık, İzmir, 2003, ss. 106-108.,

dikkate alınır, atalarının Horasan'dan Karaman'a geldiklerini söylemek mümkündür.

İbn Battuta, Melek oğlu anlamına gelen isminin İbn Melek'e temiz ahlaklı, erdemli ve melek gibi bir tabiata sahip olduğu için verildiğini söylemektedir.¹² Bunun yanında halk arasında anlatıla gelen bir hikâye de vardır ki o da şöyledir:

"Babası Abdülaziz Efendi, Hicaz'a giderken eşi hamile imiş. Bu durumda bulunan anne karnındaki evladını Tanrıya emanet edip gitmiş, Tire'ye dönüşünde zevcesinin bir gün önce öldüğünü duymuş ve çocuğu sormuş, onun da anası karnında olarak defnedildiğini söylemişler. Bunun üzerine "Ben evladımı Tanrı'ya ısmarlamıştım, Hüda onu esirgemıştır" diyerek zevcesinin kabrini açtırmış. Abdüllatif Efendiyi sağ elinin küçük parmağını emer bir halde görmüşler. Bundan dolayı meleklerin kendisini koruduğuna inanılarak İbn Melek adı verilmiştir."¹³

İbn Melek ve ailesinin Aydınoğulları Beyliği yöneticileriyle münasebeti olduğunu kaynaklardan öğreniyoruz. Bunların bazılarında nakledildiğine göre; İbn Melek, Aydınoğlu Mehmet Bey'e hocalık yapmıştır.¹⁴ Ancak bu konuda bazı şüpheler mevcuttur. Aydınoğlu Mehmed Bey'in vefat tarihi 1334¹⁵ yılıdır. İbn Melek'in vefat tarihi ise 1418 yılından sonraki bir zamandır.¹⁶ Bu durumda İbn Melek'in Aydınoğlu Mehmed Bey'e hocalık yaptığını kabul edecek olursak en erken 120 yaşlarında vefat ettiğini kabul etmemiz gerekmektedir. Dönemin şartları ve ortalama insan ömrünü hesaba katarak böyle bir ihtimalin oldukça zor olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra Aydınoğlu Mehmed Bey'in İbn Melek için, Tire'de bir

¹² İbn Battuta, Ebu Abdullah Muhammed Tancî, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, (çev. A. Sait Aykut), Cilt I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 419.

¹³ Faik Tokluoğlu, *Tire'de Yetişen Alim, Şair, Mütefekkir ve Mutasavvıflar*, Ragıp Basımevi, Tire, 1959, s. 5.

¹⁴ Taşköprüzâde, s. 30, Nişancı Mehmed Paşa, s. 125., Nişancızâde Muhammed bin Ahmed, s. 338.

¹⁵ M. Halil Yinanç, *Düsturnamei Enverî Medhal*, Türk Tarih Tercümanı Külliyyatı, İstanbul, 1929, s. 32., Himmet Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1968, s. 37.

¹⁶ Cemal Muhtar, "Dilci İbn Melek", *Türk Kültüründe Tire*, (naz. Mehmet Şeker), Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 50., Mustafa Baktır, "İbn Melek", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, cilt: 20, İstanbul, 1999, s. 175-176., Tokluoğlu, s. 6.

medrese yaptırdığını yazan kaynaklar vardır.¹⁷ Fakat Birgi'de ikamet eden Aydınolu Mehmed Bey'in, kendisine hocalık yapan birisi için Tire'de medrese yaptırması akla yatkın değildir. Öte yandan İbn Battuta'nın 1332 senesinde bölgeye yapmış olduğu seyahat esnasında İzzeddin Ferişta'nın¹⁸ Birgi Kadısı olduğunu söylemesi¹⁹ bahsimize konu olan İbn Melek'in, Kadı İbn Melek ile aynı şahıs olmadığı kanaatini uyandırmıştır. Muhtemelen Kadı olan İzzeddin Ferişta, İbn Melek'in babası olmalıdır. Bu durumda İbn Battuta'nın seyahati esnasında İbn Melek'in çocuk yaşta olması muhtemeldir.

Evliya Āelebi Manisa ziyaretinde İbn Melek'in Saruhan Bey Medresesinde eğitim gördüğünü ve halkın onun kaldığı yeri ziyaret ettiğini yazmaktadır.²⁰ Bu durumda İbn Melek Saruhan Bey Medresesinde bir müddet eğitim görmüş ve Aydınolu Mehmed Bey ile babasının münasebeti dolayısıyla İbn Melek'in de Mehmed Bey ile tanışıyor ve görüşüyor olması muhtemeldir. Böyle bir durumda Aydınolu Mehmed Bey, İbn Melek'in ilmi seviyesinin yüksekliğini anlamış ve kendisine Tire'de bir medrese inşa ettirmiştir.²¹ Bu medresede müderris olan İbn Melek²², zahir ve batın ilimlerde mahir ve meşhur olmuştur.²³ Özellikle şer'i ilimlerde ihtisas sahibidir.²⁴ İbn Melek itikatta ehl-i sünnet, amelde Hanefi mezhebine mensuptur. Kendisi bunu alenen ifade etmekten geri durmamış ve Ebu Hanife'den

---

¹⁷ Bu konuda bazı tereddütler hasıl olmuştur. Çünkü Arşiv kaynaklarında Tire'deki medresenin Süleyman şah tarafından vakfedildiği kaydedilmiştir. Bkz. Akın, s.146. Kaynakların bazılarında ise Aydınolu Mehmed Bey'in bu medreseyi yaptırdığı kaydedilmiştir. Bkz. Mecdi Mehmed Efendi, *şekâik-i Numâniyye ve Zeyilleri Hadaik Eş-şekâyık*, (haz. Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları, Cilt I., İstanbul, 1979, s. 66., Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, (haz. A.Fikri Yavuz-İsmail Özen), Meral Yayınevi, Cilt 1, İstanbul, y.y., s. 349-350., Mehmet şener, "İbn Melek Medresesi ve Burada Yetişen Alimler", *Türk Kültüründe Tire II*, (haz. Mehmet şeker, Arzu Taşcan), Tire Belediyesi, İzmir, 2008.

¹⁸ Ferişta kelimesi Melek anlamına geliyor.

¹⁹ İbn Battuta, s. 419.

²⁰ Evliya Āelebi, *Seyahatname*, (haz. Seyit Ali Kahraman), 1. Kitap, YKY yayınları, İstanbul, 2011, cilt: 9, s. 82.

²¹ Taşköprüzâde, s. 30., Bursalı Mehmet Tahir Efendi, ss. 349-350. şener, s. 39.

²² Nişancı Mehmed Paşa, s. 125.

²³ Faik Tokluoğlu esrinde: "Aydınolu Mehmed Bey devrinde yazılan bütün ilmi eserler İbn Melek Abdüllatif Efendi tarafından tetkik edilir ve değerlendirilirdi. Yazdığı eserlerle zamanın bütün ilimlerinde vakıf olduğu, özellikle hadis, fıkıh, usulü fıkıh ve lügatte ve şer'i ilimlerde geniş bilgiye sahip olduğu kaleme aldığı eserlerinden de bellidir. şehrin ortasında bulunan bedestanı inşa ettirmiştir." demektedir. Bkz. Tokluoğlu, ss. 3-7. Buna karşılık böyle bir uygulamanın olup olmadığı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye karşılaşmadık.

²⁴ Taşköprüzâde, s. 30., Nişancı Mehmed Paşa Tarihi, s. 125.

bahsederken çoğu zaman "mezhep imamımız" veya "bizim imamlarımız" diyerek Hanefi fukahasına vurgu yapmıştır.²⁵

Aydınoğlu Mehmed Bey'e hocalık yapan ve aynı zamanda Birgi'nin de kadısı olan İbn Melek'in babası olduğunu düşündüğümüz İzzeddin Ferište'nin ne zaman öldüğü bilinmemektedir.²⁶ Aydınoğlu Mehmed Bey vefat ettikten sonra da İbn Melek Tire'de müderrisliğe devam etmiştir. Bu dönemde babasının Aydınoğlu Mehmed Bey'e hocalık yapması gibi kendisinin de beyliğin diğer hükümdarlarına hocalık yaptığına dair elimizde bir bilgi yoktur. Zaten Mehmed Bey'in yerine beyliğin başına geçen Umur Bey, sürekli gaza halinde bulunduğu için İbn Melek onun yanında bulunmamıştır. Hızır Çelebi ve İbrahim Bahadır Bey ile de yakın ilişkisi olduğuna dair bilgi yoktur. Süleyman Şah'ın Tire'nin idarecisi olması sebebiyle diğer bey çocuklarına nazaran onunla sıcak ilişkilerinin olması muhtemeldir. Zaten Süleyman Şah'ın ona ve medresesine vakıflar tahsis etmesi aralarındaki dostane ilişkinin nişanesidir.²⁷

İbn Melek'in ünü bulunduğu beyliğin sınırlarını aşmış ve başka yerlerden insanlar kendisine gelerek ders almışlardır. Anadolu'nun diğer coğrafyalarında, başka beylikler dahilinde bulunan kişiler İbn Melek'ten aldıkları eğitimlerle memleketlerine dönmüş ve oralarda muallimlik ve müderrislik yapmışlardır. O zaman için Osmanlı coğrafyasında bulunan Karesi vilayeti Bergama şehrinden olan Muhammed bin Süleyman veya meşhur olduğu isim olan Muhyiddin Kafiyeci²⁸, İbn Melek'ten ders alanlardandır.²⁹

²⁵ Mustafa Bakır, "İbni Melek'in Meşariku'l-Envar Şerhinde Hadisleri Tahlil Metodu ve Bazı Yeni Tesbitler", *Türk Kültüründe Tire II*, (haz. Mehmet Şeker, Arzu Taşcan), Tire Belediyesi, İzmir, 2008, s. 209.

²⁶ Umur Bey'in de diğer Anadolu Beyleri gibi yanında fakihlerden birilerini bulundurduğunu Düsturname-i Enverî'den öğreniyoruz. Bu durumda babasının yakınında bulunan ve dönemin önde gelen âlimlerinden olan İzzeddin Ferište onun için bu şartlara fazlasıyla haiz olan bir şahsiyettir. Babasının vefatından sonra Birgi'ye gelip üç gün kaldıktan sonra ayrılması ve bu esnada yanına İzzeddin Ferište'yi almaması veya onunla ilgili bilgilerin bu dönem kaynaklarına yansımaması, bu tarihlerden önce İzzeddin Ferište'nin vefat etmiş olma durumunu bize düşündürmektedir.

²⁷ BOA. TD. 166, s. 383., Akın, s. 114., Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri-Selçuklular ve Beylikler Devri*, İstanbul Teknik Üniversite Matbaası, Cilt II., İstanbul, 1972, s. 223.

²⁸ Hasan Gökbulut, "Kafiyeci", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 24, İstanbul, 2001, ss. 154-155.

²⁹ Nişancızâde Muhammed bin Ahmed, s. 355. Yine bu dönemde Aydınoğulları topraklarında yetişen ve İbni Melek'in öğrencileri olan Fatih Sultan Mehmed'in hocaları Molla Yegan, Muslihiddin Mustafa bin Mehmed, İbni Hatip, Muarrefzade, Mecdeddin, Şeyh Şüca ile Kara Hayreddin, Kara Bayram, Murtaza Dede ve Bedri Bey

İbn Melek yöreye gelen ilim adamları ile görüşmeyi ihmal etmemiştir. Timur'un 1402 senesinde Tire'ye geldiği sırada yanında bulunan o asrın büyük âlimlerinden olan Seyyid Şerif Cürçânî³⁰ ile İbn Melek'in görüştüğü, ilmi sohbetler yaptığı ve bu durumdan istifade ettiği söylenmektedir.³¹

Uzun yıllar Tire'deki medresede görevine devam eden İbn Melek'in vefat tarihi net olarak bilinemesi de yazdığı eserler göz önüne alındığında 1418 yılından sonra vefat ettiği ortaya çıkmaktadır.³²

Özellikle Batı Anadolu'nun Müslüman Türkler tarafından fethinin bidayetinde, eğitim kurumların tesisinin yeni yeni gerçekleştiği bir zamanda, İbn Melek'in Saruhan Bey medresesi³³ hariç Aydınogulları coğrafyasından ayrılıp başka bir yerde eğitim aldığına dair elimizde bir bilgi bulunmamaktadır. Böyle bir durumda ilmi seviyesi bu derece yüksek bir şahsın yetişmesi oldukça dikkate şayandır. Eğitim için başka bir yere gitmeden ilmi yönden bu derece kendisini geliştirmiş olması hatta Arap diline, Arapça-Türkçe sözlük³⁴ yazacak kadar hâkim olması, gerek Saruhan Bey Medresesinde aldığı eğitim ve gerekse de babasının yanında almış olduğu eğitim sayesinde gerçekleşmiş olmalıdır. Bu da o dönemde kurulan beyliklerin ilmi seviyelerinin derecelerini göstermesi açısından önemlidir. Şayet eğitim için başka yerlere gitmiş olsa dahi, gerek fıkıh gerek tasavvuf üzerine kitaplar yazacak derecede ilim erbabı olması Aydınoglu Beyliği'nin ilme ve ilim adamına verdiği önemi göstermesi açısından önemlidir.

---

gibi önemli şahsiyetlerin olduğu söylenmektedir. Bkz. A.Munis Armağan, *Devlet Arşivlerinde Tire*, Bilkar Bilge Karınca Matbaacılık, İzmir, 2003, ss. 106-108, s. 24., Bu konuda başka bir kaynaktan bu isimleri teyit edemediğimiz için verilen bilgiye biraz şüpheyle yaklaşmanın uygun olacağını düşündük.

³⁰ Arap dili, kelâm ve fıkıh âlimidir. Timur'un Şiraz'ı zaptetmesi üzerine kendisi istemediği halde Semerkant'a götürüldü (789/1387). Burada on sekiz yıl müddetle baş müderrislik yaptı ve bu süre içinde pek çok eser telif etti; ayrıca Mâverâünnehir âlimleriyle, özellikle Teftâzânî ile ilmî münazaralarda bulundu. Bu münazaralarda gösterdiği başarı hem Timur hem de meslektaşları nezdinde itibarını arttırdı. (ö. 1413). Bkz. Sadreddin Gümüş, "Cürçânî, Seyyid Şerîf", *DİA*, Cilt 8, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 134-136.

³¹ Tokluoğlu, s. 4., Cemal Muhtar, *İki Kur'an Sözlüğü Lugat-ı Ferišteoğlu ve Lugat-ı Kanun-ı İlahi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 19.

³² Tokluoğlu, s. 6., Muhtar, "Dilci...", s. 50., Baktır, "İbn Melek", ss. 175-176.

³³ Evliya Çelebi, cilt: 9, s. 82.

³⁴ Lugat-ı Ferišteoğlu: Torunu Abdurrahman'ın lugat öğrenmesini kolaylaştırmak gayesiyle bu sözlüğü yazmıştır.

İbn Melek'in yazmış olduğu birçok eser vardır. Maalesef biz bunlardan bazılarında haberdar değiliz. Çünkü İbn Melek hayatta olduğu sıralarda evinde çıkan yangın ve sonraları çıkan çeşitli yangınlarda birçok kıymetli eserin zayi olduğu ve günümüze ulaşamadığı anlaşılmaktadır.³⁵ Hakkında bilgi sahibi olduğumuz eserleri aşağıda sıralanmıştır.

Şerhu Mecmau'l-Bahreyn: Hanefi mezhebinin önemli kitaplarından biri olarak kabul edilen Mecmau'l-Bahreyn isimli fıkıh yani İslam hukuku kitabının yazarı imam Muzafferuddin Ahmed bin Ali bin Sa'leb'dir. İbnü's-Sââtî el-Bağdâdî diye tanınmıştır. İbn Melek bu eseri şerh etmiştir. Bu şerh elden ele dolaşan meşhur bir şerhtir.³⁶ Bu kitapta şerh edenin ismi Abdüllatif bin Abdülaziz bin Eminateddin olarak kaydedilmiştir.³⁷ Kitap farklı zamanlarda çoğaltılmış ve medreselerde okutulmuştur. Eserin bazı nüshaları Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi numara 151, 152, 322, 323 ve 324'de ve İBB Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları koleksiyonu numara 297.5 FER 1'da bulunmaktadır.

Şerhu Meşâriku'l-Envâr: İmam Radiyyüddîn Hasan bin Muhammed es-Sağânî'nin yazdığı eserin adı Meşâriku'l-Envâri'n-Nebeviyye min Sihâhi'l-Ahbâri'l-Mustafevi'dir. Hadis kitabı olan bu eser 2267 adet hadis ihtiva etmektedir. İbn Melek bu kitaba bir şerh yazmış ve bu şerhte sayılmayacak kadar çok ilginç nokta zikretmiştir.³⁸ Daha sonra da bu şerhe Mubariku'l-Ezhâr fî Şerhi Meşâriku'l-Envâr adını vermiştir.³⁹ Kitap on iki bölümden oluşmaktadır. Her bölüm kendi içerisinde fasıllara ayrılmaktadır. Günümüzde tahkik edilerek yeni baskıları yapılmıştır.⁴⁰ Eserin orijinal nüshaları Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul Müftülüğü

³⁵ Tokluoğlu, ss. 3-7.

³⁶ Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn en Esâmi'l-Kütübi Ve'l-Fünûn*, (ter. Rüstü Balcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 4 İstanbul, 2007, , s. 1276-1277, Taşköprülüzâde İsmâuddin Ebu'l-Hayr Ahmet Efendi, *Eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, (çev. Muharrem Tan), İz Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 60., Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 349., Zuhayli, s. 600. Nişancı Mehmed Paşa Tarihi, s. 60.

³⁷ Bkz. İzzeddin Abdüllatif b. Abdülazîz b. Eminateddin İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, y.y.

³⁸ Taşköprülüzâde s. 60., Nişancı Mehmed Paşa Tarihi, s. 60., Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 349. Zuhayli, s. 600., Abdurrahman Halef, s. 335.

³⁹ Katip Çelebi, cilt: 4, ss. 1347-1348.

⁴⁰ Bkz. İzzeddin Abdüllatif bin Abdülaziz bin Eminateddin el-Hanefî, *Mebariku'l-Ezhâr fî Şerhi Meşâriku'l-Envâr*, thk. Ebu Muhammed Eşref bin Abdülmaksûd bin Abdurrahim, Dârü'l-Cil, Beyrut, 1995.

Kütüphanesi numara 218'de ve İBB Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları koleksiyonu numara 297.334 1053 H. 1 bulunmaktadır.

Şerhu Menar: Müctehit âlim Hanefi hukukçu Ebu'l-Berekât Hâfizuddin Abdullah bin Ahmed en-Neseff'nin Menâru'l-Envâr isimli eserine şerh olarak yazılmıştır.⁴¹ Eserin şerhi oldukça tafsilatlıdır. Fıkhın usulünün temel konuları detaylı bir şekilde incelenmiştir.⁴² Medreselerde ders kitabı olarak okutulmuş olan bu kitap çeşitli zamanlarda çoğaltılmıştır. Eserin bazı nüshaları Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi numara 219, 250 ve 325'de bulunmaktadır.

*Şerhu Vikâye*⁴³: Vikâyetü'r-Rivâye fî Mesâili'l-Hidâye isimli kitabın yazarı Ubeydullah el-Mahbûbîdir. Hanefi mezhebine mensuptur. İbn Melek bu eseri şerh etmiştir. Bu eserin başında anlatıldığına göre; kendisi bu eseri oğlu Cafer okuduğu esnada şerh etti, fakat karalama şeklinde kaldı, sonra diğer oğlu Muhammed bunu temize çekti ve şöyle dedi: "Babam *Vikâye* için bir şerh yazmıştı, fakat yaygınlaşmadan önce temize çektiği nüsha kaybolduğu için kitabın tamamen kaybolmasından korktum ve karalamasından bazı eklerle birlikte başka bir şerh yazdım". Bu sebepten *Vikâye*'nin İbn Melek'e ait iki şerhinin olduğu bilinmektedir.⁴⁴

Lugat-ı Ferišteoğlu: İbn Melek bu lügatı torunu Abdurrahman'ın Arapçayı kolay öğrenebilmesi için manzum olarak kaleme almıştır. Eserde Kur'ân-ı Kerîm'de geçen kelimeler esas alınmıştır. Bu kelimelerin anlamı Türkçe olarak yazılmıştır.⁴⁵

*Şerhu Tuhfetü'l-Mülûk*⁴⁶: Tuhfetü'l-Mülûk isimli fıkah kitabının yazarı Zeynü'd-din Muhammed bin Ebî Bekr Hasan er-Râzî'dir. Kendisi Hanefi mezhebine mensuptur. Kâtip Çelebi bu kitap için şöyle söylemektedir: "Bu kitabı erdemli Abdüllatif bin Abdülaziz İbn Melek iç içe girmiş bir şerh ile şerh etti, bu şerhin baş tarafı şöyledir: Hamd, bizi doğru yola yönelten Allah'a mahsustur...."⁴⁷ Kitap içerisinde taharet, namaz, zekat, hac, cihad, farzlar diye ana bölümler kendi

⁴¹Mehmet Şener, "İbn Melek'in Hukuki Yönü ve Menar Şerhi", *Türk Kültüründe Tire*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 43.

⁴² Bkz. İzzeddin Abdüllatif b. Abdülaziz b. Eminateddin İbn Melek, *Şerhu Menar*, y.y.

⁴³ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 349.

⁴⁴ Katip Çelebi, cilt: 4, ss. 1620-1621.

⁴⁵ Muhtar, İki Kur'an Sözlüğü..., s. 21.

⁴⁶ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 349.

⁴⁷ Katip Çelebi, cilt: 1, s. 338., Zuhayli, s. 600.

içlerinde tafsilatlandırılarak ele alınmıştır. Bu eser doktora konusu olarak tahkik edilip çalışılmıştır.⁴⁸

*Kitabün mine't-Tasavvuf*⁴⁹: Taşköprülüzade tasavvuf ilmine dair güzel bir risalesini gördüğünü söylemesine rağmen kitabın ismini vermemektedir. Muhtemelen *Kitabün mine't-Tasavvuf* isimli eseri gören Taşköprülüzade'nin söylediğine göre bu risale İbn Melek'in, şer'i tasavvuf bilgileri alanında ne kadar yetkin ve zengin bilgi sahibi olduğunu göstermektedir.⁵⁰

eş-Şâfi fi't-Tıbb: Tıp alanında yazılmış kitabıdır.⁵¹ Başka bir yerde tıp ile ilgili bir eserine rastlamadığımız İbn Melek'in bu eserini sadece Kâtip Çelebi zikretmektedir.

el-Kasîdetü'l-Münferice: Kimin tarafından yazıldığını bilmediğimiz bu eser otuz beş beyittir. İbn Melek bu eserin beyitlerine üçer mısra ilave ederek onun metin kısmını ziyadeleştirerek yazmıştır.⁵²

*Şerhu Mukaddimeti'l-Fıkhîyye*⁵³: Fıkıh kitabına şerh olarak İbn Melek tarafından yazılmıştır. Eserin hangi fıkıh kitabına şerh olarak kaleme alındığı bilinmemektedir.

*Minyetü's-Sayyâdin fi Talimi'l-İstiyad ve Ahkâmihî*⁵⁴: İbn Melek tarafından yazılmış ve İslam fıkında avcılığı ele alan bir eserdir. Günümüzde Said Bektaş tarafından tahkik edilip yayınlanmıştır.⁵⁵ Kitapta Allah'ın insanları rızıklandırması ile ilgili ayetlerin bir kısmı tefsir edilmiştir. Fıkıh kaidelerine göre hangi hayvanların avlanabileceği kara ve deniz hayvanları olarak ayırt edilerek anlatılmıştır. Hangi hayvanların hangi şartlarda yenebileceği ve yenemeyeceği yine tafsilatlı bir şekilde ele alınmıştır.⁵⁶

B) İbn Melek Oğulları Cafer ve Muhammed

Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Melek'in iki tane oğlu vardır. Bunlardan birisi Cafer diğeri de Muhammed'dir. Çocukları

⁴⁸ Bkz. İzzeddin Abdülatif bin Abdülaziz bin Eminateddin İbn Melek, *Şerhu Kitâb-ı Tuhfeti'l-Mülûk*, (thk. Abdülmecid bin Abdurrahman bin Abdullah ed-Derviş) Elfa li'n-Neşr ve'l-İntaci'l-Fenni, Riyad, 1428.

⁴⁹ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 349.

⁵⁰ Taşköprülüzâde, s. 60.

⁵¹ Katip Çelebi, cilt: 2, s. 820.

⁵² Katip Çelebi, cilt: 3, s. 1079.

⁵³ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 349.

⁵⁴ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 349.

⁵⁵ Bkz. Muhammed bin Abdülatif bin Ferište İbn Melek, *Minyetü's-Seyyâdin fi Teallümi'l-İstiyad ve Ahkâmi*, (thk. Saîd Bektaş), Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut, 1999.

⁵⁶ Bkz. Muhammed bin Abdülatif bin Ferište İbn Melek, *Minyetü's-Seyyâdin...*

hakkında pek bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak çocukları da onun ilminden istifade etmiş olmalıdırlar. Kâtip Çelebi, İbn Melek'in oğlu Cafer'in Mahbûbî'nin yazdığı *Vikâye* kitabını daha okurken şerh etmeye başladığından bahsetmektedir.⁵⁷ Bu durumda İbn Melek'in kütüphanesinde bulunan kitapları çocukları da okumuştur. Hatta onların bu kitaplardan istifadesinin artmasını sağlamak amaçlı İbn Melek şerhler dahi yazmıştır. İbn Melek'in diğer oğlu Muhammed de babasından sonra yazılı eser bırakmış olan İbn Melek ailesinden bir şahsiyettir.

1) Muhammed'e Nispet Edilen Eserler

Bedru'l-Vâzîn ve Zehra'l-Âbidîn: İbn Melek'in oğlu Muhammed'in mübarek ay ve günlerin faziletinden bahsettiği⁵⁸ aynı zamanda ahlak üzerine yazmış olduğu bir eserdir.⁵⁹ Yıldırım Bayezid Han'a hediye edildiği söylenmektedir.⁶⁰ Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde 42 Kon 5581/7 numarası ile kayıtlıdır.

Bahrü'l-Hikem: Ahlaki konuları anlatan bir eserdir. Kitap üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Hz. Muhammed'in fazileti, kelime-i tevhid, besmele, nefis, amel-i salih, cennet, cehennem gibi konular anlatılmaktadır. İkinci bölümde genel olarak kutsal yerler ve mübarek aylarda ibadetin fazileti, üçüncü bölümde de kıyamet anlatılmaktadır.⁶¹ Eser Türkçe olarak yazılmış ve Osmanlı Padişahı II. Murad adına kaleme alınmıştır.⁶²

Fezail-i Recep, Şaban, Ramazan: Recep, Şaban, Ramazan aylarının faziletlerini anlatan bir eserdir.⁶³

Ravzatü'l-Müttekîn fi Masnuat-ı Rabbi'l-Âlemin: Gayp alemine ait bilgileri içermektedir.⁶⁴ Bursalı Mehmed Tahir Efendi kitabın bir nüshasını Bağdatlı İsmail Paşa'nın kütüphanesinde gördüğünü söylemektedir.⁶⁵

Şerhu Vikaye: Babası İbn Melek'in yazdığı şerhten biraz daha farklı olan şerhtir.⁶⁶ Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi'nde 22 Sel 4598 numarası ile kayıtlıdır.

⁵⁷ Katip Çelebi, cilt: 4, ss. 1620-1621.

⁵⁸ Mecdi Mehmed Efendi, s. 67.

⁵⁹ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 351., Mevlüt Erdem, *Bahrü'l-Hikem Hikmetler Denizi Karşılaştırmalı İnceleme*, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2009, s. 7.

⁶⁰ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 351.

⁶¹ Bkz. Abdüllatif ibni Ferište et-Tirevi, *Bahrü'l-Hikem*. (İBB Atatürk Kitaplığı Osman Engin Yazmaları koleksiyonu numara 297.8 297.8 1)

⁶² Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 350., Erdem, s. 7.

⁶³ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 351., Erdem, s.7

⁶⁴ Mecdi Mehmed Efendi, s. 67., Katip Çelebi, cilt: 2, s. 755.

⁶⁵ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 351.

⁶⁶ Mecdi Mehmed Efendi, s. 67., Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 350., Erdem, s. 7.

Şerhu Mesabih: Bursalı Mehmed Tahir tarafından Abdurrahman Efendi'ye nispet edilen *Mesabih Şerhi* adındaki kitapta⁶⁷ bulunan isimden anladığımız kadarı ile bu kitap aslında Muhammed'e aittir. Kitap 1450 yılında yazılmıştır. Bir hadis kitabı olan bu kitapta toplamda 4931 adet hadis bulunmaktadır. Katip Çelebi ise *Mesabih-i Sünne* kitabının 4719 hadis ihtiva ettiğini söylemesine rağmen kitabın orijinali ve şerh edilmiş halinde 4931 adet hadis bulunmaktadır. Muhammed kitabı şerh ederken hadislerin sıralamasında değişiklik yapmadan büyük bir kısmını şerh etmiş, bazılarını ise şerh etmemiştir.⁶⁸

C) Abdurrahman Efendi

İbn Melek'in torunu olan Abdurrahman Efendi, İbn Melek'in Muhammed adındaki çocuğunun oğludur.⁶⁹ Eğer İbn Melek'in Abdurrahman adında başka bir torunu daha yok ise; bu şahıs İbn Melek'in Arapçayı kolay öğrenebilmesi için *Lugat-ı Ferišteoğlu*'nu yazdığı torunu olmalıdır.

D) Ferišteoğlu Abdülmecid

Hurûfliğin Anadolu ve Rumeli'de yayılmasında büyük rolü olan müellif olduğu bilinmektedir. ⁷⁰ Bu konuda Anadolu'da Nesimi'nin *Mukaddimetü'l-Hakâyık* isimli eseri dışında mensur ve Türkçe olarak ilk eser yazan kişidir.⁷¹ İbn Melek ailesi üyelerinden Ferišteoğlu Abdülmecid'in⁷² kim olduğu ile ilgili şüpheler tam olarak giderilememekle beraber İbn Melek'in kardeşi olduğu görüşü ağır basmaktadır. Taşköprülüzade, İbn Melek'in Hurûfî taifesinin reisi Fazlullah et-Tebrizî'nin yandaşları arasında bulunan bir kardeşi olduğunu söylemektedir.⁷³ Ferišteoğlu tarafından yazılmış Hurûfliğe dair telif ve tercüme eserlerde, Abdülmecid bin Ferište İzzeddin et-Tirevî künyesini kullanmıştır.⁷⁴ Ferišteoğlu Abdülmecid *Saâdet-nâme*

⁶⁷ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 351.

⁶⁸ Bkz. Muhammed bin İzzeddin Abdüllatif bin Abdülaziz b. Emin b. Firiştâ er-Rûmî, *Şerhu Mesabih*, (thk. Nureddin Talib), Darü'n-Nevadir, Dımaşk, Beyrut, 2012.

⁶⁹ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, s. 351.

⁷⁰ Hüsamettin Aksu, "Abdülmecid Ferišteoğlu", DİA, Diyanet Vakfı Yayınları, cilt: 13, İstanbul, 1996, s. 135.

⁷¹ Fatih Usluer ve diğerleri, *Hurufilik Bilgisi Ferišteoğlu Abdülmecid Külliyyatı*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2014, s. 9.

⁷² Munis Armağan eserinde, Şeyh Bedreddin olaylarının başlangıcında Abdülmecid Ferište'nin Şeyh Bedreddin ile görüşüğünden bahsetmektedir. Bkz. Armağan, *Devlet Arşivlerinde...*, ss. 106-108., Ancak bu konuda kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlamadık. Dolayısıyla bahis konusu malumata temkinli yaklaştık.

⁷³ Taşköprüzâde, s. 30.

⁷⁴ Aksu, s. 134.

isimli eserinde isminin sonuna "et-Tireviyye" lafzını eklemiştir.⁷⁵ Bu sebeple Tire'li ve İzzeddin Ferište'nin oğlu olduğu ve dolayısıyla İbn Melek'in de kardeşi olduğu düşünülmektedir. Başka bir görüşe göre de, *Lugat-ı Kanûn-i İlâhi* eserinin yazarı olan ve bu kitabında ismini Abdülmecid bin Abdullatif bin Ferište şeklinde kaydeden kişi İbn Melek'in kardeşi değil oğludur⁷⁶ denilmektedir. Kendisinin ölüm tarihi ile ilgilide elimizde net bir bilgi bulunmamakla beraber 1459-1460 veya 1469 tarihleri olabileceği düşünülmektedir.⁷⁷

Ferişteoğlu Abdülmecid'in Hurûfliğe nasıl intisap ettiği konusunda iki farklı görüş vardır. Bir görüşe göre; İbn Melek tarafından dalâlette olduğu düşünülen hurûflerin müşidi Fazlullah Tebrizi'yi irşad etmek için onun yanına gönderilmiştir. Ancak bu görüşmede Abdülmecid Ferište bizzat hurûfî inanç ve fikirlerini kabul ederek bir müddet orada kalmıştır.⁷⁸ Hoca İshak Efendi'nin görüşüne göre ise; Ferişteoğlu Abdülmecid, Bayezid adlı birine intisap etmiştir. Bayezid de Fazlullah Hurûfî'nin⁷⁹ halifelerinden olan Seyyid Şemseddin'e tabidir.⁸⁰ Bu görüşü Ferişteoğlu Abdülmecid yazmış olduğu *Saâdet-nâme* isimli eserinde dile getirmektedir.⁸¹

Abdülmecid Ferište'nin yazdığı eserler şunlardır:

Işknâme: Fazlullah-ı Hurûfî'nin *Cavidannâme-i Sağır*'inin kısaltılmış tercümesi olduğu söylenmektedir.⁸² Ancak son yapılan araştırmalarda bu eserin Fazlullah'ın *Muhabbetnâme* ve *Cavidannâme* isimli eserlerinden elde edilmiş toplama bir çeviri olduğu ortaya çıkmıştır.⁸³

Ahiretnâme: Hurûflerin ahiretle ilgili inançlarından bahseder.⁸⁴ Cennet ehli, cehennem ehli, ahiret hakikati, ehlullah, ilm-i ledün, eşyanın ve insanın hakikati gibi konuları ihtiva eder.⁸⁵

⁷⁵ Usluer ve diğerleri, s. 9.

⁷⁶ Muhtar, "Dilci...", ss. 49-50.

⁷⁷ İsmail Arıkoğlu, "Ferişteoğlu Abdülmecid bin İzzüddin ve İşk-Nâme", *Türk Kültüründe Tire II*, Tire Belediyesi, 2008, s. 218.

⁷⁸ Tokluoğlu, s. 8.

⁷⁹ Hurûflik isimli harflerin esrarına dayanan batınî bir akımı kurup geliştiren kişi. Bkz. Hüsamettin Aksu, "Hurûflik", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, cilt: 18, İstanbul, 1996, s. 408.

⁸⁰ Aksu, s. 134.

⁸¹ Usluer ve diğerleri, s. 223.

⁸² Abdülbaki Gölpınarlı, *Hurufilik Metinleri Kataloğu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1973, s. 12., Aksu, s. 134., Arıkoğlu, s. 218.

⁸³ Fatih Usluer, *Hurufilik İlk Elden Kaynaklarla Doğuştan İtibaren*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 89., Usluer ve diğerleri, s. 10.

⁸⁴ Aksu, s. 134., Arıkoğlu, s. 218. Armağan, Devlet Arşivlerinde.... ss. 106-108.

⁸⁵ Usluer ve diğerleri, s. 10.

Tercüme-i Habnâme: Seyyid İshak-ı Esterebadi ve Nasrüddin Hasan Ali bin Meccduddin Hasan Naficî tarafından yazılan iki ayrı *Hâbnâme* isimli eserde anlatılan rüya tabirlerinden derleme yapılarak oluşturulan eserdir.⁸⁶ Kitapta Fazlullah-ı Hurûfî'nin hayatı ve tasavvuf yoluna girişi,⁸⁷ rüyaları ve onların tevilleri anlatılmaktadır.⁸⁸

Kitab-ı Hutbe-i Devâzdeh İmam: Bu eser Menâkıb-ı Şeyh Safi'nin baş tarafına eklenmiştir. Ferišteoğlu Abdülmecid'in bu eseri hurûflik ile ilgili değildir.⁸⁹

Hidâyetnâme: Fazlullah-ı Hurûfî'nin *Muhabbetnâme* adlı Farsça eserinin Türkçe tercümesi olduğu söylenmektedir.⁹⁰ Ancak bunun doğru olmadığı yapılan son araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Ferišteoğlu Abdülmecid bu eserini dostlarının isteği üzerine yazdığını belirtmektedir.⁹¹

Lugat-ı Kânûn-ı İlâhî: 1450 yılında yazılan bu eser Kur'an-ı Kerim lügatidir.⁹² Kuran-ı Kerim'den seçilen 2300 Arapça kelime Türkçeye tercüme edilmiştir.⁹³

Saâdetnâme: Ferišteoğlu Abdülmecid bu eseri; Fazlullah'ın *Câvidânnâme*, *Arşnâme* ve *Muhabbetnâme* isimli eserlerinden bazı bölümlerini Türkçeye tercüme ederek oluşturmuştur.⁹⁴

Risale-i Huruf Tercümesi: Harflerden hareketle varlığın tanımlanmasının yapıldığı üç sayfalık kısa bir tercümedir.⁹⁵ Bu eserde Kuran-ı Kerim'deki bazı ayetler ve Hz. Muhammed'in hadisi yorumlanmış harfler esas alınarak tevil edilmiştir.⁹⁶

Sonuç

XIV. ve XV. yüzyıllarda Anadolu'da kurulan beyliklerin çeşitli ilim adamlarını himaye etmeye çalıştıkları ve bunun için özel gayret sarf ettikleri bilinmektedir. Aydınoğulları Beyliği de bunun

⁸⁶ Fatih Usluer, "Hurufilikte Rüya Tabirleri", *Milli Folklor*, Sayı: 23, 2011, ss. 134-145.,

⁸⁷ Aksu, s. 134.

⁸⁸ Arıkoğlu, s. 218.

⁸⁹ Usluer ve diğerleri, ss. 10-11.

⁹⁰ Gölpınarlı, s. 140., Aksu, s. 139., Arıkoğlu, s. 218.

⁹¹ Özer Şenödeyici, "Hurufiliği Ön Yargıdan Arındırmak Bağlamında Ferišteoğlu'nun Hidayetnamesi'nin Tetkiki ve Neşri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, İstanbul, 2009, ss. 87-246., Usluer ve diğerleri, s. 10.

⁹² Aksu, s. 139., Arıkoğlu, s. 218.

⁹³ Muhtar, İki Kur'an Sözlüğü..., s. 97., Usluer ve diğerleri, s. 10.

⁹⁴ Usluer ve diğerleri, s. 10.

⁹⁵ Usluer ve diğerleri, s. 10.

⁹⁶ Bkz. İzzeddin Abdülmecid bin Ferište, *Risale-i Huruf*, (İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, 297.7 297.7 1 numaralı eser.)

örneklerinden biridir. Aydınogulları Beyliği'nin ilim ve fikir adamlarına koşulsuz ve ayırım yapmadan verdiği desteği İbn Melek ve ailesi sayesinde daha iyi görmekteyiz. Zira birbiri ile farklı düşüncelere sahip olan aynı ailenin iki ferdi de Aydınogulları Beyliği'nde kendilerine yer bulabilmişlerdir. Bunlardan İbn Melek Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulan birçok eser bırakmıştır. Kardeşi Abdülmecid Ferište ise hurûflik üzerine birçok eser yazmıştır. Bu eserler Anadolu ve Rumeli'de hurûfliğin yayılmasında etkili olmuş ve uzun süre tesirini devam ettirmiştir. Dolayısıyla İbn Melek ve ailesi her ne kadar Aydınogulları Beyliği döneminde ve beyliğin himayesinde yaşamış olsalar da bıraktıkları tesir Osmanlı Devleti'nde dahi devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdülattif İbn Ferište et-Tirevi, *Bahrü'l-Hikem*. (İBB Atatürk Kitaplığı Osman Engin Yazmaları koleksiyonu numara 297.8 297.8 1)
- AKIN, Himmet (1968), *Aydınogulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- AKSU, Hüsamettin (1996), "Hurûflik", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, C. 18, İstanbul, s. 438.
- AKSU, Hüsamettin (1996), "Abdülmecid Firišteoğlu", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, C. 13, İstanbul, 1996, s. 135.
- ARIKOĞLU, İsmail (2008), "Ferišteoğlu Abdülmecid bin İzzüddin ve İşk-Nâme", *Türk Kültüründe Tire II.*, Tire Belediyesi.
- ARMAĞAN, A.Munis (2003), *Devlet Arşivlerinde Tire*, Bilkar Bilge Karınca Matbaacılık, İzmir.
- BAKTIR, Mustafa (1999), "İbn Melek", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, C. 20, İstanbul.
- BAKTIR, Mustafa (2008), "İbni Melek'in Meşariku'l-Envar Şerhinde Hadisleri Tahlil Metodu ve Bazı Yeni Tesbitler", *Türk Kültüründe Tire II*, (haz. Mehmet Şeker, Arzu Taşcan), Tire Belediyesi, İzmir, 2008, ss. 209-216.
- BOA. TD. 166, s. 383.
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi (y.y), *Osmanlı Müellifleri*, (haz. A.Fikri Yavuz-İsmail Özen), Meral Yayınevi, C. 1, İstanbul.
- ERDEM, Mevlüt (2009), *Bahrü'l-Hikem Hikmetler Denizi Karşılaştırmalı İnceleme*, Birleşik Yayınevi, Ankara.
- ERDEM, Sami (1993), *Seyyid Bey: Hayatı ve Eserleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Evliya Çelebi, *Seyahatname*, (haz. Seyit Ali Kahraman), 1. Kitap, YKY yayınları, C. 9, İstanbul, 2011.

-
- GÖKBULUT, Hasan (2001), "Kafiyeci", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, C. 24, İstanbul, ss. 154-155.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki *Hurufilik Metinleri Kataloğu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1973.
- GÜMÜŞ, Sadreddin (1993), "Cürcânî, Seyyid Şerîf", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, C. 8, İstanbul, ss. 134-136.
- İbn Battuta, Ebu Abdullah Muhammed Tancî, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, (çev. A. Sait Aykut), C. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
- İzzeddin Abdülatif bin Abdülazîz b. Eminateddin İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, y.y. (D. İ. B. İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi numara 151, 152, 322, 323, 324'de kayıtlı eser)
- İzzeddin Abdülatif bin Abdülazîz b. Eminateddin İbn Melek, *Şerhu Menar*, y.y. (D. İ. B. İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi numara 250, 325'de kayıtlı eser)
- İzzeddin Abdülatif bin Abdülaziz bin Eminateddin el-Hanefî, *Mebariku'l-Ezhâr fi Şerhi Meşâriki'l-Envâr*, (thk. Ebu Muhammed Eşref bin Abdülmaksûd bin Abdurrahim), Dârü'l-Cil, Beyrut, 1995.
- İzzeddin Abdülatif bin Abdülaziz bin Eminateddin İbn Melek, *Şerhu Kitâb-ı Tuhfeti'l-Mülûk*, (thk. Abdülmecid bin Abdurrahman bin Abdullah ed-Derviş) Elfa li'n-Neşr ve'l-İntaci'l-Fenni, Riyad, 1428.
- İzzeddin Abdülmecid bin Ferište, *Risale-i Huruf*, (İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, 297.7 297.7 1 numaralı eser.) Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn en Esâmi'l-Kütübi Ve'l-Fünûn*, (ter. Rüştü Balcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C. 4 İstanbul, 2007.
- Mecdi Mehmed Efendi, *Şekâik-i Numâniyye ve Zeyilleri Hadaik Eş-Şekâyık*, (haz. Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları, C. I, İstanbul, 1979.
- Muhammed bin Abdülatif bin Ferište İbn Melek, *Minyetü's-Seyyâdin fi Teallümi'l-İstiyad ve Ahkâmi*, (thk. Saîd Bektaş), Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut, 1999.
- Muhammed bin İzzeddin Abdülatif bin Abdülaziz b. Emin b. Firiştâ er-Rûmî, *Şerhu Mesabih*, (thk. Nureddin Talib), Darü'n-Nevadir, Dımaşk, Beyrut, 2012.
- Muhammed Zuhayli, *Mercaü'l-ulumu'l-İslâmiyye : tarifuha-târîhuha-eimmetuha-ulemauha-mesadiruha-kütübuha*, Dârü'l-Ma'rife, Dımaşk., t.y.
- MUHTAR, Cemal (1994), "Dilci İbn Melek", *Türk Kültüründe Tire*, (haz. Mehmet Şeker), Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, ss. 49-50.

- MUHTAR, Cemal (1993), *İki Kur'an Sözlüğü Lugat-ı Ferišteoğlu ve Lugat-ı Kanun-ı İlahi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Necm Abdurrahman Halef (1142), *İstidrakat ala tarihi't-türasi'l-Arabi : kısmu ilmi'l-hadis*, Dâru İbni'l-Cevzi, C. 4, Cidde.
- Nişancı Mehmed Paşa (1571), *Hadisât*, Kamer Yayınları, İstanbul, 1983.
- Nişancızade Muhammed bin Ahmed, *Mir'at-i Kâinât*, (sad. A. Faruk Meyan), Berekât Yayınevi, C. 2, İstanbul.
- SATAN, Ali, *Halifeliğin Kaldırılması*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 216-225.,
- Seyyid Bey (1333), *Usul-i fıkıh: Medhal*, Matbaa-i Âmire, Cilt: 1, İstanbul.
- SÖZEN, Metin (1972), *Anadolu Medreseleri-Selçuklular ve Beylikler Devri*, İstanbul Teknik Üniversite Matbaası, C. II., İstanbul.
- ŞENER, Mehmet (2008), "İbn Melek Medresesi ve Burada Yetişen Alimler", *Türk Kültüründe Tire II*, (haz. Mehmet Şeker, Arzu Taşcan), Tire Belediyesi, İzmir.
- ŞENER, Mehmet (1994), "İbn Melek'in Hukuki Yönü ve Menar Şerhi", *Türk Kültüründe Tire*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, ss. 43-52.
- ŞENÖDEYİCİ, Özer (2009), "Hurufiliği Ön Yargıdan Arındırmak Bağlamında Ferišteoğlu'nun Hidayetnamesi'nin Tetkiki ve Neşri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 3, İstanbul, ss. 87-146., Taşköprülüzâde İsmâuddin Ebu'l-Hayr Ahmet Efendi, *Osmanlı Bilginleri Eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, (çev. Muharrem Tan), İz Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Taşköprüzade, *Şekaik-i Numâniyye fî ulemâi'd-Devleti Osmaniyye*, Beyrut, 1975.
- TOKLUOĞLU, Faik (1959), *Tire'de Yetişen Alim, Şair, Mütefekkir ve Mutasavvıflar*, Ragıp Basımevi, Tire.
- ULUĞ, Neşit Hakkı (1975), *Halifeliğin Sonu*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- USLUER, Fatih, *Hurufilik İlk Elden Kaynaklarla Doğuştan İtibaren*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009.
- USLUER, Fatih (2011), "Hurufilikte Rüya Tabirleri", *Milli Folklor*, S. 23, ss. 134-145.,
- USLUER, Fatih, Özer ŞENÖDEYİCİ ve İsmail ARIKOĞLU (2014), *Hurufilik Bilgisi Ferišteoğlu Abdülmecid Külliyyatı*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1969), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara. ÜNVER, A.Süheyl (1960), "İlimler Tarihimizde Aydınöğlu İsa Beyle Şahsına Ait Mecmuanın Ehemmiyeti Hakkında", *Belleten*, C. XXIV, Ankara. YİNANÇ, M. Halil (1929), *Düsturnamei Enverî Medhal*, Türk Tarih Tercümanı Külliyyatı, İstanbul.